

การวิจัยประวัติศาสตร์สำหรับครูสังคมศึกษา

อติศร คักดีสูง*

ความนำ

หลักสูตรการสอนสังคมศึกษาในยุคปฏิรูป นอกจากมีเป้าหมายมุ่งให้ครูเน้นการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแล้ว ยังมีจุดหมายที่สำคัญอีกประการคือ มุ่งให้ครูสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อการเรียนการสอน ดังนั้นรายวิชาสำคัญที่ครูสังคมศึกษาจำเป็นต้องเรียนรู้คือระเบียบวิธีวิจัยในสาขาวิชาการต่างๆ ที่รวมไปถึงระเบียบวิธีวิจัยในทางประวัติศาสตร์ด้วย สำหรับการวิจัยประวัติศาสตร์นั้นนับได้ว่ามีลักษณะเฉพาะ และมีขั้นตอนสำคัญอยู่หลายประการ ครูสังคมศึกษาที่จะทำวิจัยในเชิงดังกล่าวจำเป็นต้องมีฐานความรู้ที่ถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อดำเนินงานได้อย่างตรงเป้าหมายตามหลักการของวิชา บทความนี้เป็นความพยายามที่จะให้ภาพขั้นตอนการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์โดยสังเขป ทั้งนี้ด้วยจุดประสงค์คือมุ่งให้ผู้ที่เรียนวิชาเอกสังคมศึกษาและครูที่สอนในหมวดวิชาสังคมศึกษานำไปเป็นแนวทางการทำวิจัยได้อย่างถูกต้อง และเป็นไปตามระเบียบวิธีของวิชาต่อไป

พื้นฐานความรู้เกี่ยวกับการวิจัยประวัติศาสตร์

ก่อนอื่นครูสังคมศึกษาคควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยประวัติศาสตร์(Historical Research)ว่าเป็นกระบวนการที่มุ่งค้นหาความจริงในอดีตของมนุษย์ด้วยข้อมูลหลักฐาน เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการอธิบายอดีตอย่างเป็นระบบ มีการนำเสนออย่างถูกขั้นตอนตามหลักวิชาการเท่าที่ผ่านมามีผู้ให้ความหมายของการวิจัยประวัติศาสตร์เอาไว้หลายแง่มุม เช่น บุญธรรม กิจปรีตาภิสุทธิ์ ได้กล่าวไว้ว่า” การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เป็นการใช้ระเบียบวิธีการวิจัยศึกษาค้นคว้าหาข้อเท็จจริงในอดีต โดยรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานที่เป็นเอกสาร สิ่งของโบราณ และประจักษ์พยานที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติโดยไม่มีการควบคุมปรากฏการณ์ต่างๆที่ต้องการศึกษาเลย เนื่องจากการทำวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ส่วนมากจะใช้หลักฐานพยานที่เป็นเอกสาร สิ่งตีพิมพ์ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า การวิจัยจากเอกสาร(Documentary Research)” (บุญธรรม กิจปรีตาภิสุทธิ์ , 2540 : 264)ชาติชาย พจนานานนท์ ได้เสนอว่า “การวิจัยประวัติศาสตร์คือการศึกษาเหตุการณ์ในอดีตที่มนุษย์มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัยประวัติศาสตร์โดยใช้ข้อมูลจากหลักฐานใดๆ ที่มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ เช่น เอกสาร โบราณสถานและวัตถุ บุคคลร่วมสมัย และวัสดุใดๆ ที่บันทึกภาพเสียงและข้อความ ผลการวิจัยประวัติศาสตร์จึงเป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักประวัติศาสตร์

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

กับข้อมูลของเขา” (ชาติชาย พถมานนท์, 2541: 1) บุญชม ศรีสะอาด ได้กล่าวถึงการวิจัยประวัติศาสตร์ไว้โดยสรุปได้ว่า คือ กระบวนการค้นหาความจริงของเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วในอดีตโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะบันทึกอดีตใหม่อย่างมีระบบและมีความเป็น ประนัย โดยการรวบรวมประเมินผล ตรวจสอบ และสังเคราะห์ เหตุการณ์ เพื่อที่จะได้ข้อความจริงและทำการสรุปอย่างมีเหตุผล โดยทั่วไปแล้วการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์จะมีลักษณะที่สำคัญดังนี้ **ประการแรก** เป็นการศึกษาหาความจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ในอดีต **ประการที่สอง** งานวิจัยทางประวัติศาสตร์จะขึ้นอยู่กับข้อมูลที่สังเกตโดยคนอื่นมากกว่าผู้วิจัยเอง **ประการที่สาม** เป็นกระบวนการที่มีระบบ มีการศึกษาอย่างกวาดขันและละเอียดลออ **ประการที่สี่** มีข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยจะได้จาก 2 แหล่ง คือ แหล่งปฐมภูมิ (Primary Source) และแหล่งทุติยภูมิ (Secondary Source) **ประการที่ห้า** มีการวิพากษ์วิจารณ์เพื่อให้ข้อมูลต่างๆ มีคุณค่าและมีน้ำหนักเพื่อจะนำไปใช้ **ประการที่หก** การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์จะคล้ายกับการวิจารณ์งานเขียน (Review Of Literature) ซึ่งเป็นแบบที่มีมาก่อนแบบของการวิจัยอื่นๆ แต่การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์จะมีความละเอียดมากกว่า และมีการแสวงหาความรู้จากแหล่งที่กว้างขวางกว่าและยังสืบค้นข้อมูลที่เก่าแก่มากกว่าที่ผู้วิจารณ์ส่วนมากต้องการอีกทั้งยังสืบเสาะติดตามหาวัสดุที่ไม่ได้ตีพิมพ์ซึ่งไม่ได้บันทึกไว้ในเอกสารอ้างอิงที่เป็นมาตรฐานเพื่อให้ได้ความจริงมากที่สุด (บุญชม ศรีสะอาด , 2545 : 124)

จากการแสดงทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวทำให้สรุปภาพรวมได้ว่า การวิจัยประวัติศาสตร์คือ กระบวนการตรวจสอบองค์ประกอบของเหตุการณ์ย่อยๆ ในประวัติศาสตร์ หรือในอดีต ทั้งนี้โดยเงื่อนไขของลำดับเวลา(Chronological Sequence)เป็นสำคัญ นอกจากนี้การวิจัยประวัติศาสตร์ยังเป็นการเปิดเผยให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ และความสัมพันธ์ในเคลื่อนไหวของมนุษย์และสังคมอย่างมีชีวิตชีวา ซึ่งยืนยันความจริงดังกล่าวได้จากหลักฐานที่เป็นสมุดบันทึกประจำวัน จากจดหมาย เอกสารต่างๆ รวมทั้งกิจกรรมในอดีตที่เป็นความทรงจำจากการเล่า โดยผ่านกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้เพื่อให้นักวิจัยประวัติศาสตร์เป็นการศึกษาดีต่ออย่างมีระบบและน่าเชื่อถือ สารของงานวิจัยประวัติศาสตร์จึงมีความหลากหลายครอบคลุมชีวิตทางสังคมของมนุษย์แทบทุกด้าน เป็นต้นว่าการคลี่คลายปมเล็กๆ ที่ซับซ้อนของผู้คน เรื่องราวของวิถีประชาชน การให้ความหมายในการสื่อสารของผู้คนในอดีตผ่านรายละเอียดของเหตุการณ์ ฯลฯ อันเป็นความพยายามเข้าใจในความคิดต่ออดีต ซึ่งความคิดต่ออดีตเหล่านี้จะเป็นมรดกตกทอดและมีอิทธิพลต่อการกำหนดสภาพในปัจจุบันอีกทางหนึ่ง

กระบวนการวิจัยทางประวัติศาสตร์

กระบวนการวิจัยประวัติศาสตร์มีขั้นตอนต่างๆที่มีความเป็นเฉพาะตามลักษณะธรรมชาติของวิชา ขั้นตอนเหล่านี้ครูลองสังคมนาควรรู้ทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งก่อนลงมือปฏิบัติจริง โดยเริ่มฝึกหัดตั้งแต่ การตั้งประเด็นปัญหา กระบวนการเขียนเค้าโครงรายงาน ขั้นตอนการวิจัยที่ครูลองสังคมนาควรรู้ทำความเข้าใจมีดังต่อไปนี้

1. กำหนดประเด็นหรือปัญหาที่จะศึกษา

ขั้นตอนแรกในการทำวิจัยประวัติศาสตร์ ครูลองสังคมนาควรรู้เริ่มต้นด้วยการกำหนดปัญหา อันเป็นไปตามหลักการต่างๆไปของงานวิจัยก่อน ขั้นตอนนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ทำการวิจัยมีส่วนสงสัยปัญหาใด ปัญหาหนึ่งมาก่อน และต้องการที่จะแก้ข้อสงสัยในปัญหานั้นๆ ปัญหาข้อสงสัยที่ว่านี้อาจเป็นข้อสงสัยของผู้วิจัยเอง หรือของผู้อื่นหรือของสังคมที่ผู้วิจัยมีความต้องการที่อยากจะรู้จึงตั้งข้อสงสัยและที่ตั้งเป็นประเด็นปัญหาขึ้นมา โดยบางครั้งปัญหาที่กำหนดขึ้นมาอาจจะไม่ใช่หมายถึงชื่อเรื่องก็ได้ เพราะในบางผลงานชื่อเรื่องไม่ได้มีข้อความเหมือนกับตัวปัญหาเลยก็มี ปัญหาที่กำหนดไว้ขั้นต้นจึงอาจอยู่ในรูปแบบคำถามอย่างกว้างๆ เพื่อให้ผู้วิจัยจะได้ค้นหาข้อเท็จจริงมาอธิบายในปัญหา เพื่อให้คำตอบได้ชัดเจน ดังนั้นครูลองสังคมนาควรรู้จะต้องเริ่มงานของตนด้วยความประสงค์ที่ชัดเจนว่า จะศึกษาอะไร อดีตส่วนไหน สมัยไหน และเพราะเหตุใด โดยหัวใจสำคัญในขั้นตอนนี้คือ จะต้องมีการตั้งคำถามเพื่อนำไปสู่คำตอบที่ดี ซึ่งหมายความว่าคำถามนั้นจะต้องเป็นคำถามที่ตอบได้และต้องเป็นคำถามที่จะนำไปสู่การค้นหาที่ลึกและกว้างออกไป อีกทั้งจะต้องเป็นคำถามที่ทำนายสติปัญญาในการแสวงหาคำตอบด้วยเหตุและผลด้วย การรู้จักป้อนคำถามจึงเป็นสิ่งที่จะต้องเป็นมากในการวิจัยทางประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตามปัญหาสำคัญย่อมมีอยู่ว่าจะได้คำถามมาโดยวิธีใด คำตอบก็คือ ได้มาจากกรับรู้พฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ในสังคมด้วย การอ่าน การสังเกต ด้วยความอยากรู้อยากเห็นและความต้องการที่จะรับทราบพลังผลักดันที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของมนุษย์ เพราะฉะนั้นขอบเขตของคำถามย่อมกว้างขวางซึ่งต้องอาศัยไหวพริบและวิจารณญาณในการค้นหาคำตอบ ดังนั้นสิ่งที่พึงระลึกของครูลองสังคมนาควรรู้ก็คือ จำต้องมีพื้นฐานความรู้กว้าง ๆ ทางประวัติศาสตร์ในเรื่องที่ตนสนใจเสียก่อน เพราะฉะนั้นจะมองไม่ออกกว่าเรื่องที่ตนสนใจมีการขาดหายในประเด็นใดบ้าง ที่สำคัญก็คือการตั้งคำถามจากความไม่รู้นั้นจะเป็นอันตรายพอ ๆ กับการตั้งคำถามโดยต้องการให้คำตอบออกมาในรูปแบบที่ตนต้องการ (ดูเพิ่มเติมในแถบสนุ่มนุ่มนุ่ 2533 : 91-98) นอกจากนี้ในการกำหนดประเด็นปัญหาของการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์นั้น ครูลองสังคมนาควรรู้มักจะพบอุปสรรคสำคัญคือ ขอบเขตการศึกษาที่กว้างเกินไป ฉะนั้นก่อนที่จะรวบรวมหลักฐานเอกสารมาวิเคราะห์จะต้องกำหนดขอบเขตของปัญหาที่วิจัยให้ชัดเจนก่อนด้วยการแยกแยะประเด็นสำคัญๆที่เป็นปัญหาออกมาให้เห็นเด่นชัด จากนั้นจึงวิเคราะห์ประเมินประเด็นที่เป็นปัญหาเหล่านั้นโดยคัดเลือกประเด็นที่สำคัญจริงๆรวบรวมตั้งเป็นปัญหาในการวิจัยขึ้นมาใหม่ ซึ่งจะต้องให้ได้ความสมบูรณ์กะทัดรัดและชัดเจน อีกทั้ง

ต้องประเมินความเป็นไปได้ของปัญหานั้นด้วยว่า สามารถทำได้หรือไม่ เพียงใด มีข้อมูลหลักฐานกับเอกสารเพียงพอรึเปล่า รวมทั้งกระบวนการรวบรวมข้อมูลที่จะได้รับความสะดวกหรือไม่และเพียงใดด้วย

2. การทบทวนวรรณกรรม

ครูที่ทำการวิจัยจำเป็นต้องมีการศึกษาผลงานที่เกี่ยวข้องกับหัวเรื่องที่ตนเองสนใจก่อน เพราะกระบวนการนี้จะเป็นการทบทวนองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์เท่าที่มีผู้ศึกษาผ่านมา โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและโดยทางอ้อมกับปัญหาที่ตั้งเป็นประเด็นในการวิจัย การสำรวจข้อมูลอาจทำได้หลายแบบ เช่น สำรวจเอกสารขั้นต้น (Exploratory Research) ซึ่งส่วนมากจะเป็นการสืบสวนข้อมูลเพื่อเป็นการวางแผนความคิดให้เกิดขึ้น ขั้นตอนที่ค่อนข้างง่ายคือ ศึกษาจากงานวิจัยประเภทสำรวจสถานภาพของงานด้านประวัติศาสตร์เท่าที่ผ่านมา ซึ่งงานวิจัยแนวนี้จะเป็นการให้ภาพการศึกษาแนวทางการวิจัยตลอดจนกรอบความคิดในการทำวิจัยเท่าที่ผ่านมาเพื่อเป็นพื้นฐานต่อการศึกษาในประเด็นที่สนใจจะทำวิจัย และเพื่อป้องกันการซ้ำซ้อนกับประเด็นที่เคยวิจัยมาก่อนหน้าแล้ว นอกจากนี้การสำรวจข้อมูลอาจทำได้อีกหลายแนวทาง เช่น สืบจาก รวบทคัดย่อ (Abstract) รายงานวิจัยของ สถาบันที่เกี่ยวข้อง รวบทคัดย่อ วิทยานิพนธ์ของสถาบันการศึกษาต่างๆ การสำรวจจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทางเว็บไซต์ เพื่อประเมินดูข้อมูลอย่างกว้างๆ ในอันที่จะนำไปใช้เป็นประโยชน์ในงานวิจัยต่อไป

3. การตั้งสมมติฐาน

หลังการทบทวนวรรณกรรมแล้ว สิ่งที่ครูผู้วิจัยควรจะทำคือการคาดเดาคำตอบหรือการตั้งข้อสมมติฐาน ซึ่งหมายถึงความเชื่อของผู้ทำการวิจัยว่าควรมีคำตอบเช่นนั้นมาก่อนที่จะลงมือทำการวิจัย คำตอบที่ว่ามันอาจได้มาจากการศึกษาติดตามผลงานของผู้อื่นหรือจากการสังเกตการณ์และจากการคาดคะเนอย่างมีเหตุผลก็ได้ สมมติฐานหรือคำตอบที่คาดการณ่นั้นเมื่อลงมือทำการวิจัยแล้วอาจได้คำตอบที่ไม่ตรงกับสมมติฐานก็ได้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าจะทำให้งานนั้นล้มเหลวหรือไม่มีความหมาย เพราะงานวิจัยนี้ยังให้คำตอบในข้อสงสัยไม่หมดและยังต้องการผู้มาศึกษาในประเด็นเดียวกันต่อไปด้วยวิธีการหรือข้อสมมติฐานใหม่ ซึ่งถือว่าการเปิดประเด็นเพื่อค้นหาคำตอบต่อไป สำหรับสมมติฐานในการวิจัยประวัติศาสตร์ มีนักวิชาการที่เชี่ยวชาญงานวิจัยอย่าง สนิท สัมครการ ได้ให้ทัศนะว่าไม่จำเป็นต้องมีสมมติฐานก็ได้เพราะเป็นการบรรยายเหตุการณ์ในอดีตที่ต่อเนื่องกันว่าจะอะไรเป็นอะไร และจบลงด้วยการเสนอข้อสมมติฐานขึ้นมาเพื่อให้คนอื่นได้ทำวิจัยต่อ การวิจัยเช่นนี้จึงเป็นการวิจัยเพื่อเสนอข้อสมมติฐาน ไม่ใช่เพื่อสรุปข้อสมมติฐาน (สนิท สัมครการ , 2524 : 4-5) อย่างไรก็ตามแม้ว่าสมมติฐานจะไม่มีมีความจำเป็นมากนักแต่งานวิจัยทางประวัติศาสตร์ที่ดี และมีคุณภาพควรมีข้อสมมติฐานไว้ก่อน ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางเริ่มต้นให้ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาค้นคว้าได้อย่างมีทิศทาง ซึ่งข้อสมมติฐานดังกล่าวอาจมีการเปลี่ยนแปลงภายหลังได้ตามความเหมาะสมต่อเนื้อหาของงานวิจัยนั้นๆ นอกจากนี้ในแต่ละปัญหาอาจจะมีสมมติฐานมากกว่าหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้หากตั้งข้อ

สมมุติฐานหลายข้อการตอบปัญหาที่จำต้องมีประเด็นคำตอบเป็นสัดส่วนพอกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ต้องตอบสมมุติฐานให้ครอบคลุมปัญหาที่ตั้งไว้ทั้งหมดนั่นเอง

4. การรวบรวมข้อมูล

ครูสังคมนศึกษาต้องระลึกเสมอว่า การวิจัยทางประวัติศาสตร์นั้น เป้าหมายสำคัญคือการค้นหา คำตอบที่เป็นเรื่องราวของอดีตผ่านข้อมูลต่าง ๆ หรือที่เรียกกันว่า “หลักฐานทางประวัติศาสตร์” โดยข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการวิจัยประวัติศาสตร์นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสาร และโบราณวัตถุ รวมทั้งข้อมูลจากการบอกเล่า สำหรับข้อมูลในทางประวัติศาสตร์จะจัดแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆคือ หนึ่ง **“ข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ”** ซึ่งเป็นข้อมูลที่เป็นต้นกำเนิดของเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ต้องการศึกษาโดยตรง ข้อมูลเหล่านี้ได้แก่ ข้อมูลประเภทเอกสาร (Documents) ประเภทซากโบราณวัตถุ (Remains Of Relics) ประเภทคำให้การหรือหลักฐานทางคำพูด (Oral Testimony) ฯลฯ สอง ข้อมูลประเภท **“จากแหล่งทุติยภูมิ”** คือข้อมูลที่ได้จากรายงานของผู้ที่ไม่ได้มีประสบการณ์ หรือส่วนร่วมในเหตุการณ์นั้นเป็นข้อมูลถ่ายทอดมาจากแหล่งอื่น โดยอาจถ่ายทอดมาหลายทอดก็ได้ ข้อมูลเหล่านี้ เช่น ตำราเรียนทางประวัติศาสตร์ งานวิจัยวิทยานิพนธ์ บทความ หนังสือประวัติศาสตร์หรือหนังสือที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสารานุกรม เว็บไซต์ ฯลฯ ข้อมูลทั้งสองประเภทใหญ่นี้มักเรียกรวม ๆ กันว่า **“หลักฐานทางประวัติศาสตร์”** ซึ่งก่อนจะนำมาใช้ในงานวิจัย จำต้องมีการวิพากษ์ มีการตรวจสอบตามหลักการที่เรียกว่า **“วิธีการทางประวัติศาสตร์”** นอกจากนี้ในส่วนของข้อมูลทุติยภูมิเอง หลังจากที่ได้ข้อมูลมาแล้วยังจะต้องนำมาแจกแจง (Classified) โดยต้องบันทึกรายละเอียดแหล่งที่มาให้ชัดเจน เช่น ผู้เขียน สำนักพิมพ์ วัน เดือน ปี ที่ตีพิมพ์ หน้า ที่ตีพิมพ์ ฯลฯ จากนั้นก็เข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ที่ความข้อมูลโดยใช้หลักเกณฑ์อย่างกว้าง ๆ ก็คือ **“เป็นเหตุเป็นผล” “ไม่มีอคติ”** รวมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลให้รอบด้าน เพราะขั้นตอนนี้จะทำให้ข้อมูลที่นำมาใช้มีความน่าเชื่อถือโดยเฉพาะเมื่อนำไปอ้างอิงในงานวิจัย

อนึ่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์อันเป็นสิ่งที่ได้มาจากหลักฐานนั้นในแวดวงวิชาการประวัติศาสตร์มักจำแนกข้อมูลหรือหลักฐานเหล่านี้ออกเป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือหลักฐานชั้นต้น (ปฐมภูมิ) กับหลักฐานชั้นรอง (ทุติยภูมิ) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1 หลักฐานปฐมภูมิ คือ หลักฐานที่เกิดหรือมีอยู่ร่วมสมัยกับเหตุการณ์ ซึ่งสามารถจัดกลุ่มได้ดังต่อไปนี้

1.1 หลักฐานประเภทโบราณคดี ได้แก่ ซากอาคารบ้านเรือน สิ่งก่อสร้าง เครื่องมือ เครื่องใช้ โครงกระดูก อาวุธ พิมพ์หิน รูปปั้น สิ่งจารึกเป็นตัวอักษร เช่น จารึกที่ปรากฏตามสิ่งก่อสร้าง ฐานรูปปั้นบนแผ่นหินแผ่นดินและโลหะ เป็นต้น

1.2 หลักฐานประเภทตัวอักษร ได้แก่ เอกสารที่เป็นตัวอักษรทุกประเภท เช่น จดหมาย หนังสือ หนังสือพิมพ์ กฎหมาย ประกาศ แผ่นปลิว และในสมัยปัจจุบันคงจะต้องรวมถึงที่บันทึกเป็นตัวอักษรในลักษณะสัญญาณแม่เหล็กไฟฟ้า เช่น บนแผ่นดิสก์คอมพิวเตอร์ หรือข้อมูลตัวอักษรที่บันทึกอยู่ และสามารถเรียกมาอ่านได้จากระบบสื่อสารสมัยใหม่ เช่น ระบบอินเทอร์เน็ต (Internet) เอาไว้ด้วย

1.3 หลักฐานประเภทบุคคล ได้แก่บุคคลที่มีส่วนร่วมอยู่ในเหตุการณ์หรือเห็นเหตุการณ์นั้นด้วยตนเอง

1.4 หลักฐานประเภทโสตทัศน ได้แก่ ภาพยนตร์ ภาพถ่าย ภาพวาด เทปบันทึกภาพ (วีดีโอ) เทปบันทึกเสียง แผ่นดิสก์บันทึกภาพและบันทึกเสียงที่บันทึกเหตุการณ์ในขณะที่เกิด ข้อมูลภาพและเสียงที่บันทึกอยู่และสามารถเรียกมาดูได้จากระบบสื่อสารสมัยใหม่ เช่น ระบบอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

2 หลักฐานหุติยภูมิ สามารถจัดกลุ่มเป็นประเภท อักษร บุคคล และ โสตทัศนได้เช่นเดียวกับหลักฐานปฐมภูมิ แต่หลักฐานหุติยภูมิคือหลักฐานที่ไม่ได้เกิดร่วมเหตุการณ์ หรือรู้เห็นเหตุการณ์โดยตนเอง เช่น จดหมายที่เขียนแล้วสิ่งที่ผู้เขียนได้ฟังต่อมาจากคนอื่น ข้อเขียนในหนังสือพิมพ์ที่เป็นความคิดเห็นของผู้เขียนเอง รายงานข่าวที่ผู้รายงานทราบมาจากผู้อื่นอีกต่อหนึ่ง เทปสัมภาษณ์บุคคลที่มีผู้ร่วมรู้เห็นเหตุการณ์และภาพยนตร์ที่สร้างขึ้นมาจำลองเหตุการณ์ เป็นต้น

นอกจากหลักฐานตามจารีตดังกล่าวแล้วยังมีหลักฐานประวัติศาสตร์อีกประเภทหนึ่งซึ่งยังคงใช้กันน้อยจนไม่ถูกนับเข้าอยู่ในประเภทของหลักฐานประวัติศาสตร์ตามที่เคยรู้จักกันมานั้นก็คือหลักฐานประเภททดลองหรือจำลองเหตุการณ์ เช่น การศึกษากรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และกรณีการลอบยิงประธานาธิบดีจอห์น เอฟ. เคนเนดี เป็นต้น

เนื่องจากประวัติศาสตร์เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ดังนั้นข้อมูลประวัติศาสตร์จึงมีความหลากหลาย นักประวัติศาสตร์ก็จำเป็นจะต้องตระหนักถึงธรรมชาติของหลักฐานและข้อมูลที่ได้จากหลักฐานแต่ละประเภทด้วยว่า ข้อมูลใดมีคติหรือข้อมูลใดมีความน่าเชื่อถือได้ เช่น หลักฐานที่มีลักษณะเป็นประเภทปฐมภูมิอาจบรรจุข้อมูลหุติยภูมิหรือข้อเท็จจริงไว้ด้วยก็ได้หรือหลักฐานประเภทโบราณคดีที่มีจำนวนมากนั้นไม่ได้บอกข้อมูลใดๆแก่ผู้วิจัย หากแต่เป็นการอ่านข้อมูลโดยผู้วิจัยเอง หลักฐานประเภทบุคคลสามารถโทษกันได้ หลักฐานหลายๆประเภทยังสามารถปลอมแปลงหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ตลอดเวลา ดังนั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์จึงเป็นกระบวนการที่ใช้เวลาค่อนข้างมากโดยผู้วิจัยเองยังต้องใช้ความคิดในการวิพากษ์ ประเมินหลักฐานและข้อมูลควบคู่กันไปด้วย (ชาติชาย พถมานนท์ , 2541: 3)

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนนี้ถือว่าสำคัญมากและเป็นหัวใจของการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ เพราะการให้ภาพอดีตนั้น แหล่งข้อมูลจะถือเป็นเรื่องสำคัญที่สุด เนื่องจากสามารถให้สาระข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ผ่านมาเท่าที่จะ

เป็นไปได้(Original Event) มากที่สุดแต่การนำข้อมูลหลักฐานมาใช้จำเป็นต้องพิจารณาความน่าเชื่อถือด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ก่อนซึ่งมีขั้นตอนคือ **การวิจารณ์ภายนอก(External Criticism)** ที่เป็นการตรวจสอบข้อมูลว่าเป็นจริงและมาจากแหล่งสารโดยผู้เขียนที่แท้จริงหรือไม่โดยดูว่าเป็นการหลอกลวง(Fraud) เล่นตลก (Hoax) หรือปลอมแปลงข้อมูลขึ้นหรือไม่อย่างไร แต่ทั้งนี้ต้องเป็นการประเมินอย่างระมัดระวังโดยแยกแหล่งข้อมูลให้ออกระหว่างการเป็นของจริงและของที่ทำเทียมเลียนแบบส่วนอีกขั้นตอน คือ **การวิจารณ์ภายใน(Internal Criticism)** เป็นการประเมินดูว่าเนื้อหาภายในแหล่งข้อมูลนั้นเป็นจริงหรือไม่มีความเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการเขียนหรือไม่ ความหมายของเนื้อหาต่างๆเป็นอย่างไร อะไรเป็นสิ่งที่ผู้แต่งพยายามจะบอก ทำไม่ถึงบันทึกงานนั้น และมีวิธีอนุมานจากอะไร ฯลฯ การวิจารณ์ภายนอกและภายในต่อแหล่งข้อมูลจะเป็นเครื่องยืนยันถึงคุณภาพของข้อมูลในการนำไปตีความหรือการวิเคราะห์ได้อย่างลึกซึ้งเพียงพอ อีกทั้งทำให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือโดยอาศัยกระบวนการวิจัยในการไปเขียนบรรยายอย่างมีแบบแผน มีการเชื่อมโยง มีจิตวิญญาณที่เปิดกว้างและเปิดเผย แต่ขั้นตอนที่สำคัญคือ กระบวนการในการตีความหมายของข้อมูล ขั้นตอนนี้หมายความว่าผู้ที่ทำวิจัยประวัติศาสตร์จำเป็นต้องค้นหาความหมายจากข้อมูลต่างๆที่จะนำมาใช้ในกระบวนการวิจัยคือนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ ตรวจสอบ ตามขั้นตอนของ“วิธีการทางประวัติศาสตร์” จากนั้นก็ต้องนำข้อมูลทั้งหมดมาผสมผสานกันเพื่อตีความหมายออกมาและทำให้ข้อมูลนั้นมีชีวิตชีวขึ้นโดยอาศัยกรอบความคิดและสมมติฐานที่ได้กำหนดไว้เบื้องต้น การวิเคราะห์ข้อมูลไม่จำเป็นต้องเหมือนหรือสอดคล้องกับผลงานในทำนองเดียวกันของบุคคลอื่นและไม่จำเป็นต้องถูกต้องหรือสมบูรณ์ที่สุดเนื่องจากผู้ที่ศึกษาอาจมีความแตกต่างกันทั้งในทัศนคติ ประสบการณ์ ความรู้ และสิ่งแวดล้อมรอบตัว แต่สิ่งที่ผู้วิจัยพึงระมัดระวังก็คือเรื่องของอคติในตัวเองต่อการตีความในข้อมูลหลักฐาน เพราะเท่าที่ผ่านมานักประวัติศาสตร์และผู้ทำการวิจัยมักจะบังคับให้หลักฐานและข้อมูลต่างๆ เป็นไปตามทิศทางของวัตถุประสงค์และสมมติฐานที่ตั้งเอาไว้ ทั้งนี้เพื่อให้คำตอบของงานวิจัยเป็นไปอย่างที่ตนต้องการ

การเขียนเค้าโครงวิจัยประวัติศาสตร์เบื้องต้น

โดยภาพรวมแล้วการเขียนเค้าโครงวิจัยประวัติศาสตร์จะไม่แตกต่างจากการเขียนรายงานการวิจัยในสาขาวิชาอื่น ๆ ในกลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มากนัก ครูสังคมศึกษาอาจฝึกหัดเขียนเค้าโครงวิจัยให้ถูกขั้นตอนโดยศึกษาจากวิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัยที่มีผู้ทำเอาไว้แล้วเป็นลำดับแรก แต่ภาพรวมของขั้นตอนนี้โดยทั่วไปคือ เริ่มต้นด้วยการตั้งชื่อเรื่องที่จะศึกษา บทนำ เนื้อหาสาระ บทสรุป และแหล่งข้อมูลที่อ้างอิง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การตั้งหัวข้อในการศึกษา หรือการกำหนดชื่อเรื่องที่จะศึกษา (**Title Of Project**) ดังที่กล่าวไปแล้วว่า การที่ผู้วิจัยคนหนึ่งจะศึกษาเรื่องใดนั้นจะต้องมีสิ่งที่ทำให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาขึ้นมา ก่อน สิ่งทีกระตุ้นความสนใจนั้นจะเรียกได้ว่าปัญหาก็ได้เพราะปัญหาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความอยากรู้ต้องการศึกษา

เรื่องนั้นให้กระจ่าง สิ่งที่กระตุ้นความสนใจมักเกิดจากคำถาม อะไร ทำไม และอย่างไร เมื่อผู้วิจัยเกิดคำถามหรือปัญหาที่สนใจจะศึกษาหาคำตอบแล้วก็จำเป็นต้องกำหนดขอบข่ายปัญหาหรือหัวข้อให้มีความเหมาะสม คำว่า **เหมาะสม** เป็นคำที่มีความหมายเป็นนามธรรมคือวัดออกมาด้วยเครื่องมือที่เป็นมาตรฐานสากลใดๆไม่ได้ แต่ต้องวัดกันที่เหตุผล ซึ่งก็คือความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ เช่น เวลา ความสามารถของผู้วิจัย ทุน ความสามารถที่จะเข้าถึงข้อมูลและประโยชน์ของการวิจัยเบื้องต้น (ชาติชาย พถมานนนท์, 2541 : 2) อย่างไรก็ตามโดยหลักเกณฑ์ส่วนใหญ่แล้วหัวข้อการวิจัยทางประวัติศาสตร์จะต้องมีความชัดเจนในปัญหาที่จะศึกษา โดยมีสาระครอบคลุมเหตุการณ์ ผู้คน สถานที่ ยุคสมัยหรือระยะเวลาของเหตุการณ์ที่จะศึกษา สำหรับระยะเวลาหรือยุคสมัยนับเป็นหัวใจสำคัญที่สุดต่อการศึกษาศาสตร์ ดังนั้นการวิจัยแต่ละผลงานควรกำหนดขอบเขตเวลาเอาไว้ให้ชัดเจนว่า การศึกษาในประเด็นดังกล่าวเริ่มต้นเมื่อไหร่ มีเหตุผลอะไร และสิ้นสุดการศึกษาลงเมื่อไหร่ เพราะเหตุผลอะไรซึ่งการกำหนดขอบเขตการศึกษาในงานวิจัยแต่ละผลงานนั้น ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับความสำคัญของเหตุการณ์ที่มีผลกระทบต่อสังคมมนุษย์ ณ ช่วงเวลานั้น การกำหนดขอบเขตการวิจัยด้วยเหตุการณ์และเวลาดังกล่าวจะทำให้การศึกษาเกี่ยวกับอดีตมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนว่า ต้องการค้นหาคำตอบเกี่ยวกับอะไร มีขอบเขตการค้นหาคำตอบแค่ไหน ฯลฯ ส่วนประเด็นที่เป็นปัญหาในการวิจัยนั้นส่วนใหญ่ การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์มักจะกำหนดประเด็นปัญหาเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้

1.1 ปัญหาเกี่ยวกับบุคคล (Bibliography) เช่น ชีวประวัติ อุปลิย ผลสำเร็จของงานบุคคลต่างๆ เป็นต้น

1.2 ปัญหาเกี่ยวกับสถาบันหรือหน่วยงาน เช่น ปัญหาเกี่ยวกับความสำเร็จของหน่วยงาน บทบาทของหน่วยงานในสังคม อิทธิพลของหน่วยงาน

1.3 ปัญหาเกี่ยวกับแนวความคิดหรือปรัชญา เช่น แนวความคิดในการจัดการศึกษาของผู้นำไทย แนวคิดในการปกครองของรัสเซีย แนวความคิดทางปรัชญาวัตถุนิยม ของ มาร์กซ์ เป็นต้น

1.4 ปัญหาเกี่ยวกับเหตุและผลของการกระทำหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2475 ผลของการประกาศเลิกทาสในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้น (ชาติชาย พถมานนนท์, 2541: 3)

2. สาระของบทนำ จะประกอบไปด้วยหัวข้อต่างๆดังนี้

2.1 ความสำคัญและที่มาของหัวข้อวิจัย (Rationale) ในงานวิจัยบางเล่มอาจใช้คำว่า “ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา” “ที่มาและปัญหาของหัวข้อวิจัย” “หลักการและเหตุผล” หัวข้อย่อยนี้ จะเป็นการแถลงถึงเบื้องหลังและแนวความคิดในการวิจัย หรือเป็นการกล่าวถึงมูลเหตุและความสำคัญของเรื่องในการเขียน การเขียนหัวข้อนี้ควรชี้ให้เห็นว่าเรื่องที่เป็นประเด็นศึกษานั้นยังขาดคำตอบที่ต้องการและสามารถหาคำตอบได้ เรื่องนี้เป็นประเด็นที่ไม่เคยมีใครศึกษามาก่อน หรือกรณีที่มีก็ยังให้คำตอบไม่ชัดเจน ครอบคลุมทุกประเด็นและบางประเด็นก็ยังมีคำตอบที่ยังคลุมเครือและไม่ชัดเจน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม

สำหรับงานวิจัยประวัติศาสตร์ซึ่งมีเป้าหมายเป็นการบันทึกอดีตใหม่อย่างมีระบบนั้น ผู้วิจัยอาจจะศึกษาประเด็นที่มีผู้เคยวิจัยมาก่อนแล้วก็ได้ หากมีการค้นพบหลักฐานใหม่ ๆ และมีการตีความใหม่ขึ้นมาโต้แย้งในประเด็นเหล่านั้น ในการเขียนความสำคัญของปัญหาที่จะวิจัยนั้นควรชี้ให้เห็นความสำคัญของเรื่องอย่างชัดเจนเป็นขั้นเป็นตอน หรือพยายามตอบคำถามให้ได้ว่า ทำไมเลือกทำวิจัยในหัวข้อหรือประเด็นนี้ และควรชี้ให้เห็นถึงประโยชน์และความสำคัญของงานวิจัยที่จะดำเนินการต่อไป

2.2 วัตถุประสงค์ (Objectives) จะเป็นหัวข้อย่อยลำดับต่อไป หัวข้อนี้จะเป็นการบอกวัตถุประสงค์การวิจัยในประเด็นที่ทำการศึกษา อาจเขียนโดยบรรยายสั้นๆ กะทัดรัด และได้ใจความสมบูรณ์ หรือเขียนเป็นหัวข้อย่อย โดยเรียงลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อยเป็นข้อๆ ก็ได้

2.3 การตั้งสมมติฐานการวิจัย (Hypothesis) สำหรับงานวิจัยประวัติศาสตร์อาจจะไม่มีสมมติฐานก็ได้ขึ้นอยู่กับประเด็นที่ศึกษา ในกรณีที่มีควรชี้ให้เห็นว่าผลของคำตอบน่าจะเป็นอย่างไร เพื่อเป็นการคาดเดาหรือคาดคะเนว่าผลการวิจัยในปัญหานั้น ๆ จะออกมาในลักษณะใด ซึ่งจะเป็นแนวทางในการดำเนินการตามกระบวนการวิจัยต่อไป สำหรับเกณฑ์ในการตั้งสมมติฐานใหม่จะเน้นไปที่ต้องมีความเกี่ยวข้องกับปัญหา ขอบเขตสมมติฐาน (ชาลี จุนทการบัณฑิต และกมลภรณ์ เสราดี , 2536 : 14)

2.3 ขอบเขตการวิจัย เป็นการกำหนดว่าการศึกษาคำนี้ครอบคลุมถึงอะไร สำหรับงานวิจัยประวัติศาสตร์จะเน้นไปที่ยุคสมัยหรือระยะเวลาของเหตุการณ์ที่จะศึกษาซึ่งได้กล่าวไปแล้ว

2.4 ระเบียบวิธีในการวิจัย เป็นการบ่งบอกว่า การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยแบบไหนสำหรับการวิจัยประวัติศาสตร์จะเป็นการวิจัยเอกสารหรือการวิจัยเชิงคุณภาพโดยจะมีระเบียบวิธี คือ รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอ

2.5 กรอบความคิดงานวิจัย เป็นการอธิบายแนวคิดกรอบแนวคิดหรือการเสนอความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดต่างๆที่จะศึกษาโดยเฉพาะ หรือทฤษฎีที่จะนำมาใช้กรณีทำงานวิจัยนั้นจำเป็นต้องมี แต่โดยส่วนใหญ่ แล้วงานวิจัยประวัติศาสตร์ไม่จำเป็นต้องมีก็ได้เพราะการอธิบายวิธีคิดหรือกรอบความคิดส่วนใหญ่จะมีสาระแทรกอยู่ในสมมติฐานและวัตถุประสงค์อยู่แล้ว

2.6 ประโยชน์ที่จะได้รับ (Significance of Research) เป็นการอธิบายถึง ประโยชน์ของการวิจัยครั้งนี้ว่าจะเป็นที่สนใจในทิศทางใด หรือหลังจากจบการศึกษาในครั้งนี้แล้วจะได้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ในประเด็นใดและเป็นประโยชน์ในทางวิชาการอย่างไรบ้าง

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเอกสารที่เกี่ยวข้อง เป็นข้อมูลเกี่ยวกับการสำรวจตรวจสอบเอกสารที่มีเรื่องเกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัยซึ่งมีข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังอยู่ด้วย การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเอกสารอ้างอิงเหล่านี้ควรกระทำก่อนที่จะลงมือทำการวิจัยหรือเขียนโครงร่างงานวิจัย

หัวข้อต่างๆดังที่กล่าวมาเหล่านี้จะเป็นหัวข้อหลักในบทนำนอกจากนั้นในงานวิจัยในบางประเด็นก็อาจจะมีหัวข้ออื่น ๆ ได้อีก เช่น

2.8 คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย จะเป็นการอธิบายคำศัพท์ทางวิชาการเฉพาะคนที่ไม่รู้จักหรือคำศัพท์ที่ต้องการให้ความหมายเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องนิยามศัพท์ตามความหมายศัพท์บัญญัติแต่เป็นการอธิบายความหมายที่เราต้องการให้ผู้อ่านเข้าใจตรงกับเรา โดยในการวิจัยทางประวัติศาสตร์บางผลงานอาจจำเป็นต้องใช้การอธิบายโดยเฉพาะผลงานวิจัยเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาโบราณ ภาษาท้องถิ่นต่างๆ ภาษากฎหมายโบราณ คำศัพท์สำหรับคนบางกลุ่ม

2.9 ข้อตกลงเบื้องต้น จะเป็นการตกลงเงื่อนไขในการทำวิจัยและเงื่อนไขของผลการวิจัยในครั้งนี้ ส่วนใหญ่แล้วงานวิจัยประวัติศาสตร์จะกำหนดเงื่อนไขไปที่ยุคสมัยหรือช่วงเวลาของเหตุการณ์ว่าทำไมต้องกำหนดอย่างนี้เช่น กรณีที่เรากำหนดยุคสมัยในการศึกษาแตกต่างจากหลักเกณฑ์การแบ่งยุคสมัยที่นิยมใช้กันมาในวงวิชาการเป็นต้น หรือการชี้แจงไปที่กลุ่มหรือบุคคลที่จะทำการศึกษา พื้นที่หรือบริเวณที่จะศึกษาว่า ผู้วิจัยต้องการอะไรเพื่อเป็นการทำความเข้าใจแก่ผู้อ่าน

รูปแบบรายงานการวิจัยประวัติศาสตร์

รายงานการวิจัยประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่แล้วจะมีรูปแบบที่ไม่ต่างจากรายงานวิจัย ในกลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มากนัก คือ จะแบ่งออกเป็นสามส่วนสำคัญ 3 ส่วนคือ “ส่วนนำ” (Preliminary) “ส่วนเนื้อความหรือส่วนเนื้อเรื่อง” (Text หรือ Main Body และ “ส่วนอ้างอิง” (Supplementary) เป็นองค์ประกอบหลักดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ส่วนนำ เป็นส่วนแรกที่จะแนะนำให้ผู้อ่านได้รู้จักกับโครงการวิจัยอย่างรวดเร็วและ เข้าใจง่ายในส่วนนี้จะประกอบด้วยส่วนย่อยๆ คือ

1.1 ปกนอกหรือปกหลัง ประกอบด้วย ชื่อเรื่องวิจัย ชื่อหรือคณะผู้วิจัยหน่วยงานที่สังกัดหรือแหล่งทุนที่สนับสนุนการวิจัย ปีที่ทำการวิจัย รูปแบบของปก ตัวอักษรที่ใช้ สารบัญประการในหน้าปก อาจแตกต่างกันไปในบางประการแล้วแต่ข้อกำหนดของหน่วยงานหรือผู้ให้ทุนในการวิจัย

1.2 ปกใน จะคล้าย ๆ ปกนอกแต่อาจจะใส่รายละเอียดเพิ่มเติมในส่วนของการวิจัยและตำแหน่งของที่ปรึกษาหน่วยงานที่สังกัดของที่ปรึกษา

1.3 บทคัดย่อ (Abstract) เป็นการสรุปความเกี่ยวกับการวิจัยอย่างสั้นและย่อ โดยระบุถึง ประเด็นหรือปัญหาสำคัญที่ทำการวิจัย วิธีการวิจัย ข้อมูลและข้อค้นพบ ข้อเสนอแนะที่สำคัญ ๆ บทคัดย่อควรมีทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ การเขียนบทคัดย่อไม่ควรยาวมากนัก หรือไม่ควรมากเกิน 1 หน้ากระดาษ

1.4 คำอุทิศ (Dedication) หรือกิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) เป็นข้อความที่ผู้วิจัยแสดงความขอบคุณผู้ที่ให้ความร่วมมือและผู้สนับสนุนการวิจัยในด้านต่าง ๆ

1.5 สารบัญเรื่อง (Table of Contents) ประกอบด้วยรายการที่แสดงถึงบทหรือหัวข้อเรื่องใหญ่ ๆ และหัวข้อวิจัยในแต่ละบทพร้อมกับแสดงเลขหน้า

1.6 สารบัญตาราง (List of Tables) ประกอบด้วยเลขที่ของตาราง หัวเรื่องตาราง เลขหน้าที่ตารางนั้น ๆ ปรากฏอยู่ในเนื้อความ

1.7 สารบัญแผนภาพ (List of Rigors) ส่วนประกอบคล้าย ๆ กับสารบัญตาราง ในส่วนนี้จะ เป็นแผนที่ (Map) แผนภูมิ (Graph หรือ Chart) รูปภาพและภาพถ่ายต่าง ๆ

2. ส่วนเนื้อความหรือส่วนเนื้อเรื่อง เป็นส่วนสำคัญที่สุดของรายงานในส่วนนี้จะนำเสนอตามแนวทางที่ได้วางเค้าโครงวิจัย (Outline) เอาไว้ สำหรับการวิจัยประวัติศาสตร์จะแบ่งออกเป็นบทหรือตอนดังนี้

2.1 บทที่ 1 บทนำ (Introduction) มีสาระประกอบด้วย ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์การศึกษา ขอบเขต ระเบียบวิธีวิจัย ฯลฯ ซึ่งได้กล่าวไปแล้ว

2.2 บทที่ 2, 3, 4 ฯลฯ จะเป็นส่วนของเนื้อหาอันเป็นไปตามสาระของประเด็นในการวิจัย ที่อาจแบ่งบทในการศึกษาตามพัฒนาการของยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ หรืออาจแบ่งบทในการศึกษาแต่ละบทตามประเด็นที่ตั้งเอาไว้ในวัตถุประสงค์ หรือแบ่งแต่ละบทตามความเหมาะสมของเนื้อหา

2.3 บทสรุป และข้อเสนอแนะ เป็นการสรุปการทำวิจัยตั้งแต่ต้นจนจบ นับแต่การทบทวนประเด็นที่เป็นปัญหา วิธีการศึกษา และผลที่ได้ โดยกล่าวสั้น ๆ อย่างได้ใจความ ส่วนข้อเสนอแนะนั้น จะเป็นการอภิปรายเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่ไม่สามารถให้คำตอบได้ชัดเจน หรือประเด็นที่ยังคลุมเครือ รวมทั้งอุปสรรคในการค้นหาคำตอบในการวิจัยครั้งนี้ นอกจากนี้ควรมีข้อเสนอแนะในการทำวิจัยแก่ผู้ที่ศึกษาต่อจากการศึกษาในครั้งนี้โดยเฉพาะการเปิดประเด็นการศึกษาใหม่ ๆ ให้ผู้สนใจทำต่อไป ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์จะช่วยให้นักวิจัยได้รับความสนใจ และถูกนำไปใช้ซึ่งจะช่วยให้เป็นงานที่มีคุณค่าทางวิชาการต่อไป

3. ส่วนอ้างอิง ส่วนนี้จะกล่าวถึงรายการหนังสือหรือเอกสารประเภทต่าง ๆ รวมทั้งบทสัมภาษณ์บุคคลที่ใช้ค้นคว้าประกอบการทำวิจัย สำหรับการอ้างอิง จะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ เชิงอรรถ (Footnote) เป็นส่วนประกอบในเนื้อเรื่อง บรรณานุกรม (Bibliography) หรือเอกสารอ้างอิง (Reference) เป็นส่วนประกอบท้ายเรื่อง ส่วนอ้างอิงนั้นเป็นส่วนที่ยุ่งยากพอสมควร เนื่องจากมีวิธีเขียนหลายรูปแบบแตกต่างกันไป แต่โดยส่วนใหญ่แล้วจะมีวิธีการเขียนดังนี้

3.1 การเขียนเชิงอรรถ ซึ่งเป็นส่วนประกอบเนื้อเรื่องของรายงานนั้น จะเป็นการบอกแหล่งที่มาของข้อมูล การอธิบายเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับข้อความ หรือเรื่องในตอนนั้นเพิ่มเติม ประเภทของเชิงอรรถโดยทั่วไปมี 3 ประเภท คือ “เชิงอรรถอ้างอิง” (Citation Footnote) เป็นเชิงอรรถแสดงแหล่งที่มาของข้อมูลที่น่ามาใช้ในการเขียนประกอบรายงาน “เชิงอรรถเสริมความ” (Content Footnotes) เป็นเชิงอรรถที่

อธิบายความหมายของคำศัพท์เฉพาะ หรืออธิบายความหมายในเนื้อเรื่องบางตอนหรือขยายความ “เชิงอรรถโยง” (Cross – Reference Footnotes) เป็นเชิงอรรถที่อ้างถึงเรื่องที่เคยกล่าวมาแล้วและต้องการกล่าวซ้ำ สำหรับลักษณะการเขียนเชิงอรรถจะมี 2 ลักษณะคือ ลงเป็นตัวเลข และลงชื่อ – ปี (Name – Year) โดยเขียนประกอบในเนื้อเรื่อง กับเชิงอรรถที่แยกออกมาจากเนื้อเรื่องที่เขียนเป็นตัวเลขลงในเนื้อเรื่องโดยมีเชิงอรรถเขียนเอาไว้ในหน้าล่างของหน้านั้น ส่วนงานวิจัยได้มีการใช้ข้อมูลบอกเล่าหรือสัมภาษณ์ ก็จะมีการเขียนข้อมูล “บุคคลานุกรม” ลงไปด้วย ส่วนใหญ่ข้อมูลบุคคลก็จะประกอบด้วย ชื่อ-นามสกุลผู้ให้สัมภาษณ์, อายุ , ตำแหน่งในหน้าที่การงาน(ถ้ามี), สถานที่ที่ทำการสัมภาษณ์ , วัน-เดือน-ปี ที่สัมภาษณ์และอาจจะมีรายชื่อผู้ทำการสัมภาษณ์ด้วยก็ได้

4. **ภาคผนวก (ถ้ามี)** เป็นการให้ข้อมูลเพิ่มเติมที่น่าสนใจสำหรับผู้อ่านเพื่อช่วยให้เข้าใจ เนื้อหาที่ได้เสนอไว้ในเนื้อเรื่องได้ดียิ่งขึ้น สำหรับงานวิจัยประวัติศาสตร์ในภาคผนวกข้อมูลส่วนใหญ่จะเป็นประกาศทางราชการ พระราชบัญญัติ กฎหมาย ข้อมูลท้องถิ่น ฯลฯ ในผลงานวิจัยบางชิ้นอาจจะใส่แบบสอบถามและคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ไว้ในภาคผนวก

5. **การนำเสนอผลรายงานการวิจัย** การนำเสนอรายงานการวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยรวมแล้วจะนำเสนอในรูปแบบการเขียนในเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยเรียบเรียงข้อมูลพร้อมนำเสนอ โดยงานวิจัยบางเล่มอาจมีตาราง รูปภาพและแผนภูมิประกอบ สำหรับการนำเสนอรายงานเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจ และให้ผลงานมีความน่าสนใจนั้น ต้องอาศัยความสามารถเฉพาะตัวของผู้วิจัย ทั้งในแง่การถ่ายทอด การใช้ทักษะทางด้านภาษา การลำดับขั้นตอนเนื้อหาในการนำเสนอ เทคนิคการเขียนโดยโน้มน้าวให้ผู้อ่านคล้อยตาม หรือเชื่อถือด้วยการใช้ภาษา ใช้ตรรกะ ใช้เหตุผลต่าง ๆ มาเชื่อมโยงอธิบายคำตอบในประเด็นที่ทำการวิจัยให้ น่าเชื่อถือ

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์นั้นครูสังคมศึกษาไม่ควรเลือกเรื่องหรือประเด็นหัวข้อ ในการศึกษากว้างเกินไป เพราะจะทำให้ยากแก่การสรุปและอภิปรายผลแต่ควรเลือกประเด็นในการศึกษาที่เน้นไปยังเรื่องซึ่งมีข้อมูลสนับสนุนได้อย่างเพียงพอโดยเฉพาะข้อมูลทางเอกสารเนื่องจากการวิจัยทางประวัติศาสตร์จะต้องมีหลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษรสนับสนุนอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะข้อมูลปฐมภูมิ (หลักฐานชั้นต้น) ตามธรรมชาติของวิชา ส่วนข้อมูลอื่น ๆ เช่น ข้อมูลทางโบราณคดี ข้อมูลทางสถิติ และข้อมูลจากคำบอกเล่าคำสัมภาษณ์ จะเป็นข้อมูลเสริมหรือมาประกอบเพื่อทำให้ข้อมูลในหลักฐานลายลักษณ์อักษรมีความน่าเชื่อถือมากขึ้นและทำให้นื่องานมีชีวิตชีวามากขึ้น นอกจากนี้ควรทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามหลักเหตุผล เช่น การพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เป็นสาเหตุการเกิดข้อมูล การแปลความหมายของข้อมูลที่ต้องเป็นไปตามบริบทของสังคมในสมัยนั้น ๆ ที่หลักฐานกล่าวถึง นอกจากนี้ต้องไม่เอาเหตุการณ์หรือยุคสมัยปัจจุบันไปตัดสินอดีตหรือไปตีความในอดีต

ส่วนการสรุปผลหรือการให้คำตอบจะต้องอยู่บนพื้นฐานของหลักฐานข้อมูลที่เพียงพอไม่ด่วนสรุปผลตามความคิดของตนเอง เพราะงานทางประวัติศาสตร์นั้นไม่มีกฎเกณฑ์ ทฤษฎีที่เป็นกรอบคิดตายตัวที่จะนำไปเป็นหลักยึดในผลการวิจัย ดังนั้นผู้วิจัยจำต้องวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัดและปราศจากอคติอยู่เสมอ ส่วนหลักการเขียนรายงานผลควรใช้ภาษาให้รัดกุมในการบรรยาย ด้วยภาษาง่ายๆ เพื่อให้เห็นภาพอดีตได้ชัดเจนตามลักษณะที่เป็นจริงและไม่ควรต่อเติมให้เกินเลยจากสาระเพราะจะทำให้ไม่น่าเชื่อถือจนขาดลักษณะของความเป็นรายงานการวิจัยที่ดีตามหลักวิชาการได้

บรรณานุกรม

- ชาติชาย พจนานานนท์.(2541).การเขียนเค้าโครงวิจัยประวัติศาสตร์.ในวารสารประวัติศาสตร์ปีที่๑๐ ฉบับที่ ๒
กุมภาพันธ์-เมษายน.
- ชาติ จันทการบัณฑิต และกมลลาภรณ์ เสราดี (2536). **กระบวนการวิจัย : แนวทางการวิจัยสำหรับ
เจ้าหน้าที่สาธารณสุข.**
- แถมสุข นุ่มนนท์ .(2533).**หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย.**กรุงเทพฯ:โอเดียนสโตร์
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์.(2535). **ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์.** ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะ
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์.(2540).**ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์.** ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะ
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545).**การวิจัยเบื้องต้นฉบับปรับปรุงใหม่.** กรุงเทพฯ: สวีริยาสาสน์
- สนธิ สมัครการ. (2524). “การวางแผนวิจัย” บทสรุปการบรรยาย ใน **การรวบรวมวิธีการวิจัย** ณ คณะ
บริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.